

FOYDA SOLIG'INI HISOBLASH VA UNI TO'LASHNI TAKOMILLASHTIRISH

Farg'ona soliq texnikumi 7-25 guruh o'quvchisi Z.Azizova

Farg'ona soliq texnikumi bosh o'qituvchisi X.O'rmonov

Annotatsiya. Ushbumaqolada foydani soliqqa tortish metodologiyasini takomillashtirish masalalari muhokama qilingan. Foyda hamda foyda solig'iga iqtisodchi olimlar tomonidan berilgan ta'riflar keltirilgan. Foydani soliqqa tortish metodologiyasiga ilmiy xulosalar va takliflar berilgan.

Kalit so'zlar: soliqqa tortish, soliq organlari, soliqlar, foyda, foyda solig'i, soliq stavkasi, sof foyda, xarajatlar, daromadlar, tahlil.

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы совершенствования методологии налогообложения прибыли. Приводятся определения прибыли и налога на прибыль, данные учёными-экономистами. Даны научные выводы и предложения по методологии налогообложения прибыли.

Ключевые слова: налогообложение, налоговые органы, налоги, прибыль, налог на прибыль, налоговая ставка, чистая прибыль, расходы, доходы, анализ.

Abstract. This article discusses the issues of improving the methodology of profit taxation. The definitions of profit and profit tax given by economists are presented. Scientific conclusions and proposals are given for the methodology of profit taxation.

Keywords: taxation, tax authorities, taxes, profit, profit tax, tax rate, net profit, expenses, income, analysis

Kirish.

O'zbekistonda tadbirkorlikni rivojlantirish va uning huquqiy himoyasini kuchaytirish — amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlarning asosiy strategik yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki tadbirkorlik faoliyatining barqaror

rivojlanishi —milliy iqtisodiyot taraqqiyotining tayanch omilidir. Bu boradagi ijtimoiy-iqtisodiy siyosatda muhim fiskal vositalardan biri sifatida foyda solig‘i muhim o‘rin egallaydi. Foyda solig‘i iqtisodiy-moliyaviy kategoriya sifatida mamlakatda iqtisodiy o‘sish va barqaror taraqqiyotni ta‘minlovchi omil bo‘lib xizmat qilmoqda. Ushbu soliq turi ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning ustuvor yo‘nalishlarini aniqlashda, ularni moliyalashtirish mexanizmlarini shakllantirishda va iqtisodiy strategiyalarni muvaffaqiyatli amalga oshirishda qulay shart-sharoitlar yaratishga xizmat qilmoqda. Bundan tashqari, foyda solig‘i orqali shakllanadigan moliyaviy munosabatlar xo‘jalik subyektlari darajasida ham muhim ahamiyat kasb etib, bir tomondan, davlat byudjeti barqarorligini ta‘minlashga, ikkinchi tomondan esa, xo‘jalik yurituvchi subyektlar manfaatlarini huquqiy va iqtisodiy himoya qilishga xizmat qilmoqda. Shu ma’noda, foyda solig‘i nafaqat byudjet daromadlarining asosiy manbalaridan biri sifatida, balki investitsiya muhitini yaxshilash, biznes yuritish xarajatlarini tahlil qilish, daromadlarni adolatli taqsimlash va iqtisodiy faoliyatni rag‘batlantirishda ham beqiyos ahamiyat kasb etadi.

Foyda–tovarlar va xizmatlarni sotishdan olingan daromad bo‘lib, tovarlarni ishlab chiqarish va sotish xarajatlaridan ortgan qismining pul shakldagi ifodasidir. Foydaning bir qismi soliqlar orqali bevosita davlat budjetiga yoki davlat maqsadli jamg‘armasiga to‘lanadi. Foyda solig‘i –jami daromaddan, daromadni olish bilan bog‘liq xarajatlarni, ya’ni isbotlangan va hujjat bilan tasdiqlangan xarajatlarni shuningdek, Soliq kodeksida nazarda tutilgan soliq to‘lovchi tomonidan yuzaga keltirilgan zararni chiqarib tashlash bilan hisoblangan soliq tushuniladi. Foyda solig‘i stavkasini yillar kesimida tahlil qiladigan bo‘lsak Ўзбекистон Республикасида 1997-yilda 36,0 foiz bo‘lgan bo‘lsa, 2000-yilda 31,0 foiz, 2005-yilda 15,0 foiz, 2010-yilda 9,0 foiz, 2015 va undan keyingi yillarda 7,5 foiz bo‘lgan bo‘lsa, 2019-yil 1-yanvardan boshlab foyda solig‘i stavkasi 14 foizdan 12 foizga pasaytirildi. 2020 -2025-yillarda bu ko‘rsatkich 15,0 foizni tashkil etdi. Iqtisodiyotni

solliqlar vositasida boshqarishda ilg'or xorij tajribalarini o'rganish ham katta ahamiyat kasb etadi. Rivojlangan mamlakatlarda foydani soliqqa tortish borasida fikrlar asosan korporatsiya solig'i doirasida kechadi. Ushbu mamlakatlarda korporatsiya solig'i asosiy soliq turi sifatida e'tirof etib kelinadi. Jumladan foyda solig'i stavkasi Rossiya Federatsiyasida 20 foiz, Belarusda 18 foiz, Qozog'istonda 20 foiz, Ozarbayjonda 20 foiz, Latviyada 20 foiz, AQSHda 21 foiz, Fransiyada 31 foiz etib belgilangan. Jahon mamlakatlari mamlakat byudjetini shakllantirish xususiyatlaridan kelib chiqib, o'ziga xos soliq stavkalarini belgilab qo'yadilar. Ayrim davlatlar tadbirkorlarni ko'paytirish va ularni rag'batlantirish nuqtai-nazaridan soliq stavkalarini pasaytirsalar, ba'zi davlatlar Davlat byudjetini to'ldirish maqsadida soliqlarni oshirishga harakat qiladilar. 2022-yilda 2021-yilga nisbatan bir qator mamlakatlar korporativ soliq stavkalarini o'zgartirdilar.

Ayrim mamlakatlar yuqori stavkalardan farqli ravishda investitsiyalarni jalb qilish nuqtai-nazaridan past stavkali korporatsiya solig'ini o'rnatadilar (3-jadval). Past stavkali soliqlarni o'rnatish mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlaridan kelib chiqib, mamlakat soliq siyosatining tarkibiy qismi sifatida alohida ahamiyatga ega. Bunday mamlakatlar tarkibi qoloq va rivojlanayotgan mamlakatlardan tashkil topgan. Foyda solig'i bo'yicha ma'muriyatchilikni takomillashtirishda eng muhim masalalardan biri — busoliqqa tortish bazasini aniq va asosli belgilash hisoblanadi. Chunki foyda solig'i summasini hisoblash murakkab va ko'p omilli jarayon bo'lib, u soliq solish obyekti bo'lgan foydaning aniqligiga bevosita bog'liqdir. Foyda solig'i summasini hisoblab chiqishda bir qator iqtisodiy va moliyaviy ko'rsatkichlar o'zaro o'zaro aloqadorlikda tahlil qilinadi. Ularning har biri korxonaning umumiy foyda miqdoriga hamda soliq majburiyatlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Soliq ma'muriyatchiligi nobarqarorligi nafaqat hukumatning, shu bilan birga tartibga solib turuvchi boshqaruv organlarining ham asosiy muammosi hisoblanadi.

Foyda solig‘i yig‘iluvchanligi barqarorligi muvaffaqiyatli biznesni yuritish va korxonalar raqobatbardoshligini ta‘minlashning muhim shartidir. Byudjet daromadlariga ta‘sir etuvchi omillarning biri bu korxonalar raqobatbardoshligining soliq to‘lovlarining darajasiga ta‘siri bo‘lib hisoblanadi. Korxonalar har qanday holatda foydaning bir tekisda o‘lishini ta‘minlash yo‘lida tinmay harakat qilishi zarur. Bu orqali esa foydaning harakatlanish trayektoriyasidan kelib chiqib, uning mazmun-mohiyatini tushunib yetish mumkin. Eng muhimi, foydani soliq obyekti sifatida ushlab turishga real zamin yaratadi. Mamlakat iqtisodiyotni rivojlantirish asosida yangi milliy modelga mos ravishda rivojlantirish maqsadida respublikamizda salmoqli ishlar amalga oshirilmoqda, jumladan, Soliq siyosatini takomillashtirish konsepsiyasiga asosan, foyda solig‘iga yangicha mazmun kasb etish, mamlakatimiz ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida yaqqol ko‘rinmoqda. Masalan, keyingi yillarda foyda solig‘i mexanizmini takomillashtirish natijasida erishilayotgan yutuqlar soliq munosabatlarining nufuzini, samaradorligini, byudjet daromadlarini oshirish, profitsitli byudjetni shakllantirishdagi rolini oshirmoqda, dunyo hamjamiyati oldida yanada shaffof soliq munosabatlarini shakllantirishga sababchi bo‘lmoqda

Xulosa va takliflar:

Foyda solig‘ini hisoblash tartibini soddalashtirish

- Soliq bazasini aniqlashda xarajatlarni tan olish mezonlarini aniq va tushunarli shaklda belgilash;
- Kichik va o‘rta biznes subyektlari uchun soddalashtirilgan hisob-kitob mexanizmlarini kengaytirish.

Raqamlashtirish darajasini oshirish

- Foyda solig‘i bo‘yicha hisobotlarni to‘liq avtomatlashtirilgan elektron tizim orqali topshirishni yanada takomillashtirish;
- Soliq organlari va buxgalteriya dasturlari o‘rtasida integratsiyani kuchaytirish.

Soliq imtiyozlarini qayta ko‘rib chiqish

- Faqat real iqtisodiy samara berayotgan, investitsiya va innovatsiyalarni rag‘batlantiruvchi imtiyozlarni saqlab qolish;
- Samarasiz va byudjet yo‘qotishlariga olib kelayotgan imtiyozlarni bosqichma-bosqich bekor qilish.

Soliq madaniyatini oshirish

- Tadbirkorlar uchun foyda solig‘ini hisoblash bo‘yicha bepul o‘quv seminar va onlayn kurslarni tashkil etish;
- Soliq qonunchiligidagi o‘zgarishlar bo‘yicha tushuntirish ishlarini kuchaytirish.

Adolatli soliq yukini ta‘minlash

- Foydasi yuqori bo‘lgan yirik korxonalar va monopol subyektlar uchun soliq nazoratini kuchaytirish;
- Soliqdan bo‘yin tovlash holatlarini kamaytirish orqali sog‘lom raqobat muhitini yaratish.

Adabiyotlar/Литература/Reference:

- 1.Asen, E. (2019). Sorporate Tax Rates around the World, 2019. taxfoundation.org, December 10, 2019.
- 2.Haydarov N. (2007) Soliqlar va soliqqa tortish masalalari. –T.: Akademiya, –54 b.
- 3.Hicks J.R. (1931) The theory of uncertainty and profit //Esonomica. –No. 32. –C. 170-189.Xudoyqulov C. (2019),

Soliq tushumlarini prognoz qilish metodologiyasini takomillashtirish: iqtisodiyot fanlari doktori (DSc) ilmiy darajasini olish uchun tayyorlangan dissertatsiya. Toshkent. Yangiboev H.A. (2023)Administration of direst taxes and its theoretical and legal basis journal of law and esonomics ISSN(Online): 2984-8091 SJIF Impast Fastor|: 5.913| Volume-6, Issue-4, Published |20-11-2023